

Cinema, literatura i territori

Una ruta competencial per al primer cicle de secundària

Alba Ambròs

Universitat de Barcelona

La seqüència didàctica competencial que presentem es basa en el trinomi educatiu format pel cinema, la literatura i el territori, que té l'espai com a nexa d'unió, atès que aquest és un dels components clau per contar històries en diferents llenguatges. Parteix de l'enfocament comunicatiu de la llengua i contribueix a promoure la formació literària, cinematogràfica i patrimonial de l'alumnat de primer de secundària.

PARAULES CLAU

- LITERATURA I CINEMA
- FORMACIÓ LITERÀRIA
- COMPETÈNCIA MEDIÀTICA
- GEOLOCALITZACIÓ

La comunió de llocs en aquesta seqüència inclou el tractament de l'espai des de tres punts de vista (el literari, el cinematogràfic i l'urbà) que conflueixen en el virtual, ja que s'ha creat *Espaidicine*¹ per treballar una part de les activitats de la seqüència relacionades amb sis curtmetratges premiats..

L'espai de la narració es construeix a partir del suport discursiu i, mentre en la literatura es realitza a través de les paraules, en el cinema, l'espai del relat filmic ens és donat per una imatge concreta. El text literari ens convida a ser creatius i imaginatius a l'hora de pensar en un lloc que, d'entrada, és abstracte. Els mecanismes que utilitza el cinema són diferents, perquè és una realitat complexa que implica aprendre a mirar l'espai que es veu i el que no es veu a través de la pantalla, ja que també en condiciona la recepció (Neira, 1998; Radulescu, 2014). A nivell descriptiu, la constatació de les característiques físiques de l'espai i l'enumeració dels objectes que el componen permet extreure informacions importants per contextualitzar la història i ajudar a crear-ne un de general. En la seqüència, es proposa realitzar aquest treball a partir del visionament de sis curtmetratges que segueixen un itinerari pel potencial educatiu que tenen (Zavala, 2015). La trama que presenten es pot ubicar, fàcilment, en un territori concret, a partir del qual els alumnes escriuran una narració literària.

Les ciutats, a través del seu espai urbà, ens ofereixen un arrelament simbòlic al patrimoni cultural que ens ajuda a definir-nos com a éssers humans que pertanyem a un lloc, que formem part d'una cultura i que entenem la vida d'una manera determinada. La tradició oral, els trets lingüístics i sonors, la literatura popular, etc. formen part també d'aquest llegat que traspua i

que pren vida als territoris. És el que s'anomena *patrimoni immaterial* (Santacana i Llonch, 2015, p. 25-28). A més, les ciutats sempre han tingut poder narratiu per al binomi format pel cinema i la literatura, que disposa de propostes didàctiques interessants (Romea, 2005; Ambrós i Breu, 2007; Breu, 2012).

Des de l'àmbit literari i la didàctica de la llengua i la literatura, s'ha vinculat aquest espai urbà a la creació d'un escriptor. Són ben conegudes les rutes o les geografies literàries que s'han creat per afavorir l'educació de l'alumnat de secundària en aquest àmbit (Soldevila, 2009; Romero i Trigo, 2012, i la pàgina *Endrets: Geografia Literària dels Països Catalans*²). Cal sumar-hi, també, unes altres vinculacions que s'estableixen entre el territori i la literatura, com ara, per exemple: Díaz-Plaja, Ramos i Prats (2015), i Prats i Ramos (2015). Innovacions didàctiques sobre les rutes literàries que inclouen la tecnologia i l'ús de la geolocalització (consisteix a agregar manualment i de forma voluntària la localització geogràfica d'un objecte mediàtic determinat a les metadades del mapa), la qual cosa permet georeferenciar qualsevol tipus d'informació a la xarxa. La seqüència que presentem s'inclou en aquesta línia.

Aquest tipus d'escriptura espacial ofereix una nova manera de vincular-se als espais urbans i de crear noves narratives sobre un mateix teixit, una evidència també d'una càrrega emotiva,

■
La tradició oral i la literatura popular formen part d'un llegat que traspua i pren vida als territoris

perquè s'hi vincula algun tipus de sentiment (Barreneche, 2012). Per tant, en veu de Soldevila (2009, p. 13):

Cada sensibilitat veurà diferent un mateix paisatge i el món. Tot paisatge és reinventat tantes vegades com un nou impuls creador o lector s'hi acara.

CONTEXTUALITZACIÓ I SEQÜÈNCIA DIDÀCTICA

El context d'aplicació de la seqüència encaixa a les classes de llengua i literatura catalana o castellana, i també és possible utilitzar-lo, si es considera oportú, a les classes de tutoria o d'ètica, atès el contingut que pot treballar-se a partir dels curts escollits. S'hi respecta la llengua original del curtmetratge, català o castellà, per desenvolupar totes les activitats. L'experiència s'ha portat a terme amb un grup reduït d'estudiants de primer d'educació secundària d'un institut de Caldes de Montbui.

Tot seguit, presentem els elements clau de la seqüència didàctica.

Objectius

1. Identificar els elements clau de l'espai fílmic a través del visionament i l'anàlisi de sis curtmetratges per prendre consciència de la importància que l'espai (el que es veu i el que no) té en la narració d'històries audiovisuals.
2. Prendre consciència de com l'espai i la seva ambientació condiciona la creació d'històries vinculades a gèneres literaris i cinematogràfics concrets.
3. Escriure i narrar una història breu contextualitzada en una zona concreta de la ciutat a través de la inclusió d'elements descriptius

i elements hipertextuals dels curtmetratges treballats, per prendre consciència de les diferències entre el tractament de l'espai a la literatura i al cinema.

4. Dissenyar una ruta i seguir-la (de manera virtual o presencial) pels espais de la ciutat, a través de la visualització dels curts que s'hi han georeferenciat i la lectura de les històries inventades (hipertextos), a fi de reflexionar sobre la mirada creativa vers l'espai urbà proper.

Continguts específics

Els continguts de la seqüència pertanyen al primer cicle d'educació secundària de l'àrea de llengua i literatura catalana o castellana.

- Descripció d'espais en textos narratius. Característiques i vinculació als gèneres.
- Concepció de l'espai fílmic: l'espai que es veu (ambientacions i localitzacions) i l'espai que es filma (planificació).
- Producció de textos narratius i descriptius vinculats a la ciutat com a zona literària i intertextual.
- Ús de les TIC per fer cerca d'informació i tractament de la informació verbal, audiovisual i virtual.

Seqüència de les activitats

Fase inicial - activitat 1: presentació dels objectius de la seqüència (1 sessió, a l'aula)

En aquesta sessió, s'hi presentaran els objectius de l'activitat. Com a avaluació prèvia per detectar els coneixements de l'alumnat en referència al que es pretén dur a terme, es demana que pensin en algun espai del seu poble o ciutat que els agradi molt i que el descriguin, per tal que els companys el puguin endevinar. L'activitat es

pot realitzar per parelles o en grups de quatre. Després, es llegirà i es comentarà un fragment d'un text literari que sigui descriptiu, preguntant com s'imaginem que pot ser el lloc descrit. Finalment, es pot veure un dels curts seleccionats (*El Petit Equip*, per exemple), per comentar quin és l'escenari principal escollit i quines diferències hi ha entre les descripcions prèvies.

Fase de desenvolupament - activitat 2: visionament i anàlisi dels sis curtmetratges (3-4 sessions, en una aula amb ordinadors i connexió a Internet)

Per poder treballar els continguts relacionats amb l'espai fílmic i la intertextualitat, s'han escollit sis curtmetratges que ocorren en zones comunes a totes les ciutats. Per exemple: *El Petit Equip* (Gómez i Resines, 2011) té lloc en un camp de futbol; *Pipas* (Burló, 2013), en un parc, i els altres quatre combinen un espai central amb subespais articulats entre si que ajuden a estructurar la història. Un altre aspecte que s'ha tingut en compte a l'hora de preparar les activitats dels curtmetratges ha estat l'anàlisi dels espais fílmics que es veuen, la planificació, el zoom, els tràvelings, etc.

Totes les activitats relacionades amb els curts es troben a *Espaidicine* i es poden realitzar en línia a través dels formularis del Google Drive. S'ha respectat la llengua de cada curt per a les activitats. N'hi ha dues en català i quatre en castellà. En aquest espai virtual, s'hi presenta cada curt-

**Es llegeix un fragment d'un text
literari descriptiu i es pregunta
com s'imaginem que pot ser
el lloc descrit**

metratge i, abans de visionar-lo, cal fer unes activitats prèvies clicant a l'enllaç que s'hi pot trobar. La darrera pregunta de les activitats prèvies es fa a partir d'una imatge capturada del curt, per tal de motivar la reformulació de les hipòtesis creades a partir del títol. Un cop fetes i comentades les activitats prèvies, ja es pot procedir a veure'l i, a continuació, seguir amb les altres activitats. Després d'analitzar cada curtmetratge, en una de les preguntes finals, es demana als alumnes que activin el seu intertext lector i que justifiquin a quin lloc del seu poble o ciutat situarien l'acció principal de cada curt. Es recomana que el treball sobre els curts es realitzi en grups de tres o quatre estudiants i, al final de cadascun, es faci una posada en comú general. Una vegada s'han vist i s'han comentat tots els curts, cada grup escull el que més li agrada per contextualitzar-lo a la ciutat i després escriure'n la recreació hipertextual. .

Fase de desenvolupament - activitat 3: la descripció dels espais en textos literaris i les seves característiques (2 sessions, espai d'aula)

En aquestes dues sessions, cal posar l'accent en les característiques de la descripció dels espais de les obres literàries, és a dir, definir-ne la descripció, per què es descriu, qui ho fa, tipus de continguts que hi apareixen, la finalitat informativa que té per al lector, etc. Es proposa treballar diverses descripcions d'espais d'obres literàries adients per als estudiants de primer de secundària, per tal que n'analitzin els trets principals i es fixin, sobretot, en la manera com la precisió del lèxic els ajuda a crear la imatge mental del que s'ha descrit i les expressions usades per organitzar la descripció de l'espai i articular-lo. Recomanem consultar el material de la primera unitat del quadern de treball publicat per Busquets, Ramos i altres (2011),

titulat *Fixa-t'hi bé!*: *La descripció d'un espai*. Es pot reprendre la descripció inicial que van fer els estudiants sobre alguna zona urbana, per tal de comparar-la amb el que s'acaba d'aprendre i enriquir-la amb els elements comentats.

Fase de desenvolupament - activitat 4: reportatge fotogràfic (2 sessions, llocs escollits de la ciutat)

A la darrera sessió dels curts (activitat 2), cada grup de treball ha d'escollir-ne un i també ha de comentar a quin lloc del poble o de la ciutat en situaria la trama. A l'hora de realitzar aquesta activitat, ens podem trobar amb situacions diverses: hi ha acord sobre l'espai escollit dins del grup, no hi ha acord i se'n proposa més d'un, hi ha acord però els estudiants el volen canviar poc abans de realitzar el reportatge fotogràfic, etc. Qualsevol opció és interessant i formativa, l'important és que justifiquin el perquè d'un lloc, d'un altre o del canvi. El que han de fer ara és un reportatge fotogràfic de la zona on situarien el curt. A l'hora de dur a terme el reportatge, han d'experimentar amb la planificació treballada prèviament als curts i que poden tornar a revisar. Cal captar les millors mirades de l'espai urbà des de diferents punts de vista que els suggereixin una història divertida i original. Les fotografies tenen la finalitat d'activar l'intertext lector, urbà i audiovisual dels alumnes com a mecanisme creatiu i també de comprensió sobre el que han treballat al curt anteriorment. Per comprendre millor les possibilitats expressives visuals i verbals, poden pensar en el color, en l'enfocament, en el que es veu fora i dins de l'enquadrament, en la manera com poden captar una emoció o una olor, etc. Les fotografies, cal fer-les en els mateixos grups de treball, i els estudiants han de tenir present que els serviran per inventar o reescriure una

Les fotografies tenen la finalitat d'activar l'intertext lector, urbà i audiovisual com a mecanisme creatiu

història en l'espai urbà escollit. Als equips que tenien més d'un espai, després del reportatge fotogràfic, se'ls recomana que n'escullin un o dos. Per tal que experimentin, cal animar-los a defugir la fotografia estàndard, per aquest motiu, a manera orientativa, s'han previst dues sessions. Totes les fotografies es poden compartir amb el docent usant algun repositori virtual, en aquest cas, es va emprar Picassa. Vegeu-ne exemples a *Espaidecine*.

Fase de síntesi - activitat 5: inventar o recrear una història en un espai urbà (2 sessions, a l'espai d'aula)

Aquesta activitat de síntesi ajuda a recontextualitzar tot el que s'ha treballat prèviament sobre els diferents espais i que ha de contenir elements hipertextuals del curt escollit. La consigna concreta es pot consultar a *Espaidecine*. Cal tenir present la importància de la reescriptura al llarg de tot el procés i de les consignes clares sobre què ha de contenir per respondre al que s'ha demanat. Una vegada han escrit les històries, es proposa que se les intercanviïn per grups i que revisin si s'entén, si compleix els requisits, si conté la fotografia, si és correcta pel que respecta a la normativa lingüística, etc. Després de la revisió i de la reescriptura dels textos, quan escaigui, se'ls proposa que els gravin en àudio. Abans de fer-ho, cal que ho practiquin algunes vegades seguint aspectes generals de la prosòdia.

Una opció és penjar els àudios als espais urbans per poder fer la ruta presencial o virtualment. Vegeu-ne exemples a *Espaidicine*.

Fase de síntesi - activitat 6: geolocalització dels curts i de les històries (1 sessió)

A mesura que van acabant la redacció i la gravació dels textos, es proposa als estudiants que georeferenciïn manualment en un mapa els curts que han treballat i les històries que han creat. La geoplataforma que s'ha fet servir és la de Google, però se'n pot escollir qualsevol altra. Cal anar situant cada curt i l'hipertext creat en el punt acordat. Animem els estudiants que ho facin, atès que senten molta atracció per aquest tipus d'activitats. Una vegada s'ha geolocalitzat tota la informació al mapa, es proposa decidir entre tots un itinerari de la ruta virtual o presencial. Cal posar èmfasi en els criteris per decidir la ruta. Vegeu-ne exemples a *Espaidicine*.

Fase de síntesi - activitat 7: ruta virtual o presencial (1 o 2 sessions)

Aquesta darrera activitat proposa seguir la ruta, ja sigui de manera virtual o presencial. Si es fa trepitjant el territori, es recomana que les històries es llegeixin en veu alta en el lloc on toca, per tal de contribuir a desenvolupar les habilitats lectores en espais oberts i davant d'altres persones. Es tindran en compte els aspectes prosòdics que caldrà haver preparat anteriorment.

ORIENTACIONS PER A L'AVALUACIÓ I CONCLUSIONS

La seqüència competencial és motivadora, flexible i fàcil d'adaptar a qualsevol context.

Desenvolupa la formació audiovisual, literària i geogràfica de l'alumnat, així com les habilitats de comprensió i expressió. Pel que fa a l'avaluació, i bo i partint dels trets peculiars de la seqüència, comentarem les evidències que tant l'alumnat com el docent poden tenir en compte per dur a terme una avaluació qualitativa i formadora.

- Realitzar totes les activitats encomanades amb responsabilitat i bona predisposició, cercant informació quan calgui.
- Treballar en grup repartint les tasques de manera col·laborativa.
- Visionar críticament els sis curtmetratges i analitzar-ne el discurs.
- Utilitzar els recursos digitals emprats des d'un punt de vista comunicatiu i efectiu.
- Escriure i revisar el text narratiu seguint les pautes donades i vetllant per la correcció normativa.
- Oralitzar la narració amb bona prosòdia (presencialment en la ruta o en l'enregistrament).
- Mostrar una actitud participativa i predisposada perquè la seqüència funcioni bé dins de l'institut i fora.

El cinema, la literatura i el territori formen part de les nostres vides. La seqüència contribueix a realitzar la construcció ideològica del patrimoni cultural de la ciutat a través d'una mirada que parteix del cinema, d'un coneixement i d'un reconeixement que afavoreix la intertextualitat literària, cinematogràfica, urbana, d'objectes, etc. (Mendoza, 2013). Es tracta d'una oportunitat per convidar els adolescents, i també els docents, a detectar unes altres lectures possibles de la ciutat a partir d'elements referencials que ens ajuden a conèixer i estimar l'espai en la ubicació del nostre entorn més proper (Huerta, 2015). ◀

Notes

1. <https://sites.google.com/site/espaidedine/>
2. www.endrets.cat

Referències bibliogràfiques

- AMBRÒS, A.; BREU, R. (2007): *Cinema i educació: El cinema a l'aula de primària i secundària*. Barcelona. Graó.
- BARRENECHE, C. (2012): «Una página web para cada lugar en el mundo: Google, codificación y comodificación del espacio», a AMADOR, P. i altres (ed.): *Actas del Segundo Congreso Internacional sobre Imagen, Cultura y Tecnología: Medios, usos y redes* (2 d'octubre de 2010, Getafe, Madrid). Madrid. Universidad Carlos III, p. 231-241. <<http://e-archivo.uc3m.es/handle/10016/14046>>.
- BREU, R. (2012): *Cine para tener ganas de leer*. Sevilla. Alfar.
- BUSQUETS, J.; i altres. (2011): *Quadern de llengua. Llengua catalana i literatura 1r ESO: Projecte Eines*. Barcelona. Castellnou, p. 9-28.
- DÍAZ-PLAJA, A.; RAMOS, J.M.; PRATS, M. (2015): «Descubriendo dragones por Barcelona: Un proyecto literario e intercultural», a ARBONÉS, C.; PRATS, M.; SANAHUJA, E. (ed): *Literatura 2.0 en el aula: Propuestas y experiencias* [en línia]. Barcelona. Octaedro, p. 43-54. <<https://sites.google.com/site/dracliteraris/recursos-didactics>>.
- HUERTA, R. (2015): *La ciudad y sus docentes: Miradas desde el arte y la educación*. Barcelona. UOC.
- MENDOZA, A. (2013) «De la intertextualidad a los hipertextos». *Textos de Didáctica de la Lengua y de la Literatura*. núm. 62, p. 11-23.
- NEIRA, R.M. (1998): «El espacio en el relato cinematográfico: Análisis de los espacios en un film». *Archivum* [en línia], núm. 48-49, p. 373-397. <www.unioviado.es/reunido/index.php/RFF/issue/view/20/showToc>.
- PRATS, M.; RAMOS, J.M. (2015): «Un paseo por la leyenda apócrifa», a AMO, J.M. de; MENDOZA, A.; ROMEA, C. (ed.): *Estructuras hipertextuales: Experiencias y aplicaciones de aula* [en línia]. Barcelona. Octaedro (llibre digital). <<https://sites.google.com/a/xtec.cat/llegendari-apocrif-de-premiade-mar/>>.
- RADULESCU, M. (2014): *El espacio cinematográfico* [en línia]. <<http://lc-lenguajecinematografico.blogspot.com.es/2014/05/el-espacio-cinematografico.html>>. [Consulta: abril 2016]
- ROMEA, C. (2005): «El cine como elemento educativo y formativo», a AADD: *El cine un entorno educativo: Diez años de experiencias a través del cine*. Barcelona. Narcea.
- ROMERO, M.F.; TRIGO, E. (2012): «Las rutas literarias: Una estrategia de carácter competencial para la educación literaria dentro y fuera del aula». *Lenguaje y Textos*, núm. 36, p. 63-70.
- SANTACANA, J.; LLONCH, N. (2015): «¿Qué incluimos y qué no incluimos en el concepto de patrimonio inmaterial?», a SANTACANA, J.; LLONCH, N. (ed.) (2015): *El patrimonio cultural inmaterial y su didáctica*. Gijón. Trea.
- SOLDEVILA, L. (2009): *Geografía literaria, 1: Comarques barcelonines*. Barcelona. Proa. p. 12-13.
- ZAVALA, L. (2015): «Para una teoría del cortometraje y el nanometraje», a CLEGER, O.; AMO, J.M. de (ed.): *Formación literaria, hipertextos y web 2.0 en el marco educativo*. Almería. Universidad de Almería, p. 30-64.

Adreça de contacte

Alba Ambròs Pallarès

Facultat d'Educació. Universitat de Barcelona

aambros@grao.com

Aquest article fou sol·licitat per ARTICLES DE DIDÀCTICA DE LA LLENGUA I DE LA LITERATURA el mes de novembre de 2015 i acceptat el mes de juny de 2016 per ser-hi publicat.